

stoická fyzika iba doplnením a spresnením Herakleitovej fyziky, nemožno vôbec pochybovať. Ba dokonca aj v oblasti etiky sa stoa odvolávala a iste právom na Herakleita. Je známe, že to boli práve stoici, ktorí písali obsiahle komentáre k Herakleitovmu filozofickému dielu, a z nich na prvom mieste Zenonov nástupca v škole Kleantes z Assu. Ba už o Zenonovi je známe, že sa dobre oboznámil s Herakleitovou filozofiou. Toto nie je však izolovaný zjav. Pozorujeme ho nielen u Epikura, ktorého základ fyziky tvorí taktiež predsokratovský filozofický systém, a to atomizmus Demokritov, ale aj v literatúre tohto obdobia, v tzv. hnutí klasicistov, ktorí hlásali návrat ku klasickým vzorom gréckej literatúry z 5. stor. pr. n. l. Tento zjav by si však bol žiadal bližšie vysvetlenie. Nie celkom správneho ocenenia sa dostáva aj stoickej logike. Zásadne nemožno súhlasiť s názorom autorov na Anaxagorov dualizmus ducha a hmoty (str. 45). Anaxagorove výpovede o nús (rozum) nie sú totiž také jednoznačné, aby sa mohlo s istotou hovoriť o jeho dualizme. Na jednom mieste totiž Anaxagoras výslovne hovorí, že „nús je najľahší zo všetkých vecí a najčistejší“.

V zozname odbornej literatúry pripojenom na konci knihy, v ktorom sa uvádzajú aj diela klasikov marxizmus-leninizmu, ako aj sovietske odborné práce, postrádame známe Alexandrovove *Dejiny filozofie*. Pri tejto práci prekvapuje, čo je neobvyklé pri známej dôkladnosti nemeckých prác v citovaní literatúry, že sa niektoré diela (napr. Gercke, Überweg) uvádzajú v staršom vydaní. Podobne citujú autori aj zlomky predsokratovských filozofov ešte podľa Diels-Kranzovho 4. vyd. z roku 1922, hoci roku 1953 vyšlo dokonca už 6. vydanie s významnými doplnkami.

Záverom treba ešte zdôrazniť, že práca je dobrou ukážkou, ako sa dôsledným rozborom materiálu s prizeraním na politické a ekonomické skutočnosti doby bez prílišného citovania klasikov marxizmu-leninizmu jasne a nenútené uplatňujú tézy historického materializmu.

J. Špaňár

EPIKTETOS, *ROZPRÁVY* — *RUKOJEŤ*. Sbirka prekladu z latinu a rečtiny, sv. I. Praha, ČSAV 1957. Strán 312, cena viaz. 25,50 Kčs.

Epiktetos patrí medzi najvýraznejších predstaviteľov rímskeho stoicizmu. O jeho živote vieme pomerne málo. Do Ríma sa dostal ako otrok. Po prepustení na slobodu sa venoval úplne filozofii. Keď bol za Domiciána spolu s inými filozofmi vypovedaný z Ríma, usadil sa v Nikopole (v terajšom Albánsku), kde si založil svoju vlastnú filozofickú školu. Tu aj pravdepodobne zomrel roku 138 n. l.

Epiktetos nebol literárne činný. Jeho filozofiu poznáme zo zápiskov, ktoré si dost verne robil z jeho prednášok jeden z jeho čitateľov Flavius Arrianus z Nikomédie. Z pôvodných ôsmich kníh *Rozpráv (Diatribai)* zachovali sa nám len štyri, ďalej stručný Arianov výťah z Epiktetových výkladov tzv. *Rukoväť (Encheiridion)* a konečne značný počet zlomkov z rozpráv. Epiktetove rozpravy boli zväštným druhom populárneho výkladu. Bola to tzv. diatriba (prvá ju používali kynici vo svojich výkladoch), filozofická rozprava poprepletaná rozličnými anekdotami, citátmi z básnikov, najmä však častými dialógmi.

Epiktetos bol pôvodne kynikom a aj po svojom prechode k stoickej filozofii menuje kynika ako ideálneho filozofa. V stoicizme sa priklonil k starej stoe. V súhlase so stoickou filozofiou aj Epiktetos rozdeľuje filozofiu na tri časti: logiku, fyziku a etiku. Ale rovnako logika, ako aj fyzika má uňho len podradný význam. Logika je mu len vstupnou bránou k vlastnému jadrú filozofie, etike. Podobne aj fyzika mu slúži iba na odôvodňovanie etických zásad. Preto ani jej problémy nerozvíjal, ale ju jednoducho prevzal od zakladateľov stoicizmu Zenona a Chrysippa. V určitom zmysle sa však vo fyzike odchyľuje od starej stoy, a to v tom, že pomer medzi bohom a svetom nechápe tak prísne panteisticky, ale sa dostáva až na prah teizmu.

Etika, jadro Epiktetovej filozofie, je mu učením o mravnom konaní, najmä o mravnej sebakývchve. Epiktetos nehovorí v nej mnoho o cnosti. Východiskom je mu rozdiel medzi tým, čo je a čo nie je v ľudskej moci. V ľudskej moci je celý náš duševný život. Na tento kladie preto Epiktetos dôraz. Naproti tomu veci, ktoré nie sú v našej moci, ako náš majetok, zdravie, život a pod., pokladá Epiktetos za ľahostajné. Preto podľa Epikteta šťastím človeka

je jeho vnútorná sloboda. A šťastie je cieľom každého ľudského snaženia. Preto má človek žiť zhodne so svojou vlastnou prírodou, t. j. rozumom. Keďže však ľudský rozum je časťou všesvetového rozumu, znamená to žiť zhodne s bohom. Je teda v prirodzenosti človeka dosiahnuť šťastie. Na to však nestačí len poučovanie, ale aj askéza spočívajúca v sústavnom, trpezlivom, sebazapieraní vyžadujúcom cvičení, v uskutočňovaní etických zásad. Trvalý pokoj (ataraxia), nezávislosť od vonkajších vecí (autarkeia), ako aj oslobodenie od prudkých hnutí mysle, afektov (apatēia) tvoria základ stoického šťastia. Aj Epiktetovi je najvyšším a absolútnym dobrom cnosť, jej opakom zlo. Podľa Epikteta zlo a dobro sú nepostrádateľné pre harmóniu svetového celku. Zlo a dobro však nie je vo veciach, ale v ľudskej vôli.

Epiktetos sa dotýka aj vzájomného pomeru ľudí. Človek je už od prírody spoločenský tvor. Je však predovšetkým svetoobčanom, okrem toho aj príslušníkom tej ktorej vlasti. Svoje miesto vo veľkom organizme najlepšie vyplní tak, že čo najdokonalejšie splní svoju osobnú úlohu. Jeho svetoobčianskou povinnosťou je činnosť pre všeobecné dobro, zhovieavosť a láska k bližným, odpúšťanie chybným: ľudskosť.

Z daného výkladu Epiktetovej etiky jasne vidieť, že jeho filozofia, aj keď hlásala rovnosť všetkých ľudí, nebola vôbec revolučná, ba naopak učení, že človeku je daná vlastne len duchovná sloboda, nabádala vykorisťované triedy k pokore a k podrobeniu sa danému spoločenskému poriadku. Epiktetos dokonca ani nepovažuje za možné zmeniť daný spoločenský poriadok. „Hlavné je mať zdravé predstavy o existencii bohov a ich múdrom vedení vesmíru. Podrob sa im, zmier sa bez reptania so všetkým, čo sa deje, a poslúchaj vôľu prozreteľnosti!“

Epiktetove myšlienky však mocne zaujali nielen neskorších filozofov ako Marca Aurelia, ale pôsobili dokonca aj na vypracovanie kresťanskej ideológie.

Preklad Epiktetových *Rozpráv a Rukováti* z gréckeho originálu je prvým úplným českým prekladom Epiktetovho filozofického odkazu a vcelku zdarilým. Bohaté poznámky na konci knihy umožňujú aj neodborníkovi dobre pochopiť tohto významného predstaviteľa mladej stoy. Stručný, ale výstižný Machovcov úvod o Epiktetovi je dobrým uvedením do základných poznatkov jeho filozofie.

J. Špaňár